

V.A

Projev pana ministra na Konferenci

Vaše eminence, pane kardinále,
vážené kolegyně ministryně a kolegové ministři,
vážený pane evropský komisaři,

dámy a pánové,

dovolte mi, abych Vás jménem Českého předsednictví Rady Evropské unie přivítal na dnešní konferenci „Rodinná politika a politika zaměstnanosti – kolize nebo komplementarita?“

Dámy a pánové,

není žádným tajemství, že Evropa vymírá. Demografické scénáře jsou vesměs zároveň scénáři katastrofickými. Změny, spojené s tzv. druhým demografickým přechodem, vedly ve většině evropských zemí k zastavení populačního růstu a následně i k populačnímu úbytku. Ten vyvolává oprávněné obavy z budoucího společenského a konečně i politického vývoje. Rodinná politika byla donedávna v politických diskusích jakousi popelkou. Ne tak dnes - rodinná nebo dokonce populační politika se mnohým jeví jako otázka budoucnosti, jako oprávněný recept na katastrofu, do které se řítíme.

Ale je vůbec rodinná politika s to řešit demografické problémy? Je vůbec přijatelné ospravedlňovat rodinnou politiku pouze snahou o populační růst? Má skutečně veřejná moc právo zasahovat razantním způsobem do sféry společnosti a konkrétními opatřeními ovlivňovat porodnost?

Podobné kroky byly v minulosti charakteristické spíše pro totalitní režimy. Vysoká porodnost byla mantrou jak nacistického Německa, tak Ceausescova Rumunska a pamatujeme si ji i my z komunistického Československa. Demokratický stát naopak podle mého názoru musí rozhodování o rodinném chování přenechat svobodnému společenskému vývoji. Ospravedlnění rodinné politiky spočívá jinde. Stát v minulosti přebíral rodinám některé jejich přirozené funkce, především pak funkci sociálně-zajišťovací. Starost rodičů o děti a následně pak dětí o staré rodiče byla po celou lidskou existenci receptem na přežití i prostředkem přenosu kultury a civilizace mezi generacemi. Tuto nutnou vzájemnou péči dnes do značné míry přebírá stát. Porodné, pastelkovné, dávky a přídavky, domovy důchodců, pohřebné...stát nás dne sprovází od kolíčky do rakve a nahrazuje tak rodinu.

vystavil rodiny masivnímu znevýhodnění. Náklady, které každý člověk do rodiny a výchovy dětí investuje, se totiž rázem přestaly vracet. Mít děti je dnes velmi nákladným luxusem. Luxusem, který se nevyplácí. V očích mnoha se pak rodina stává zbytečnou „zátěží“. Právě v odstranění tohoto strukturálního znevýhodnění rodin v moderním politickém systému spočívá podle mého názoru legitimita rodinné politiky. Veřejná moc, jež jej způsobila, musí toto znevýhodnění kompenzovat.

Z tohoto určení důvodu, proč vůbec rodinná politika existuje, ovšem současně vyplývají i základní kontury jejích opatření. Úkolem veřejné moci není zasahovat do rodiny nebo určovat její ideální model. Už vůbec to pak není další přebírání jejích funkcí pod heslem odlehčování od „zátěže“, kterou rodinný život způsobuje. Stát nemá určovat, zda mají dát matky děti do jeslí nebo babičce nebo si je nechají doma. Nemá určovat, jak a kde mají rodiče vychovávat a vzdělávat své děti. Cílem je pomáhat

v naplňování těch funkcí, které činí rodinu rodinou. A to při maximálním zachování principu svobody rodin. Jinými slovy, nejde o další zestátňování rodiny a jejích funkcí, ale naopak o zachování její autonomie. Aniž by to znamenalo jakékoli její společenské či ekonomické znevýhodnění.

Jestliže smyslem rodinné politiky není nic jiného než svoboda a rozvoj rodin, je nutné rodinnou politiku považovat za svébytnou politickou oblast. Její primární orientace demografickými cíly je proto podle mého názoru těžko přijatelná. To nemusí nutně znamenat skepsi ohledně možnosti budoucího populačního vývoje. Je-li rodinná politika úspěšná v naplňování základního cíle – tedy odstranění znevýhodnění, jež stát rodinám způsobuje –, může počítat s tím, že lidé budou mít tolik dětí, kolik si skutečně přejí. A nikoli tolik, kolik dokážou finančně „unést“. Úspěšná rodinná politika může tedy mít i demografické důsledky. Je třeba primárně respektovat svobodu jednotlivců a rodin. Ne určovat – pokud možno ještě číselně – cílové stavy populačního růstu. Více než od psacího stolu vydávané direktivy pomůže populačnímu růstu zvýšení prestiže rodičovství a rodiny.

Není-li rodinná politika politikou populační, může být ještě méně politikou zaměstnanosti. Nikdo z nás jistě nepochybuje o tom, že vysoká zaměstnanost přispívá k hospodářskému rozvoji. Nicméně cílem tohoto rozvoje by měl být prospěch našich občanů a rodin. Zaměstnanost není cílem sama o sobě. Pokud by dosahování vysoké zaměstnanosti mělo probíhat na úkor svobody rodin, byl by smysl takové politiky předem postaven na hlavu. Navíc sporný je již samotný pojem zaměstnanosti v souvislosti s rodinnou politikou. Není celodenní rodičovská péče o děti plnohodnotnou prací na plný úvazek? Drtivá většina matek by vám řekla,

že ano! Jde o práci, která je relevantní nejen pro rodinu, ale celou společnost. Nebo chceme snad říci, že jedinou sociálně relevantní činností rodiny je zplození dítěte? A zbytek je již soukromou a více či méně zatěžující činností? Předpokládám, že nikoli. Je-li tedy i rodičovská péče o děti plnohodnotnou prací, nelze rodiče, kteří ji poskytují, považovat za „nezaměstnané osoby“ a dívat se na ně svrchu. Politika zaměstnanosti tak rodinnou politikou dostává zvláštní, nový rozměr. Stává se vůči rodinné politice komplementární.

Zvyšování zaměstnanosti jde ruku v ruce s politikou slučitelnosti rodiny a zaměstnání. Předpokladem však je plné respektování svobody rodin a otevřenost všech variant. Rozhodne-li se rodina být s malými dětmi doma, naplňuje tak cíle vysoké zaměstnanosti stejně tak jako rodina, jež se rozhodne pro rychlý návrat obou rodičů do zaměstnání. Politikou zaměstnanosti nelze tedy ospravedlnit upřednostnění jednoho modelu slučitelnosti před jiným. Ani argumentace růstem tu neobstojí – i domácí péči o děti lze zahrnout do ekonomického produktu, byť jde o práci neplacenou.

Jsem přesvědčen o tom, že to, co potřebujeme, je změna perspektivy. Rodinná politika představuje na jedné straně specifickou oblast s vlastním legitimačním základem, současně však musí být jedním z hlavních měřítek ostatních politik. Proto si České předsednictví určilo za svou prioritu horizontální podporu rodiny ve všech politikách. Nejde o nic jiného, než o naplnění principu, že rodina nesmí být vnímána jako překážka, od níž má stát lidem takzvaně „ulehčit“. Naopak, rodina je jeden ze základních pilířů života jedince i společnosti.

Dosavadním problémem politiky EU v oblasti rodiny byl fakt, že rodinná politika se stávala předmětem jednání pouze na základě jiných politik, kde EU vykonává své kompetence. Šlo - a dosud jde - především o politiku zaměstnanosti a rovnosti žen a mužů. Důsledkem bylo, že se cíle stanovené v těchto oblastech, staly motivem pro jednání v rodinné politice. Správně by tomu mělo být naopak. Navíc byly v rozporu s principem subsidiarity přehlíženy specifické kulturní a historické odlišnosti. Tak se například mezi barcelonskými cíly ekonomického růstu z roku 2002 ocitl známý požadavek, aby do roku 2010 mělo 33 procent dětí do 3 let přístup ke kolektivní péči. To ovšem předpokládá, že minimálně právě tolik dětí bude skutečně do těchto zařízení posláno. Bez ohledu na přání rodičů, bez ohledu na svobodu rodin. Aniž by se vůbec někdo ptal na to, co je v zájmu dítěte. Mohu na tomto místě zcela odpovědně říci, že Česká republika tento požadavek nenaplní ani nebude zvyšovat své úsilí, aby ho naplnila. Vzhledem k tomu, že rodinná politika zůstává plně v kompetenci členských států, má vláda České republiky na tento svůj postoj legitimní právo.

Všem hodnotitelům úsilí členských států bych rád vzkázal, že v samotném textu barcelonských cílů je zdůrazněno, že při jejich dosahování je třeba brát v potaz poptávku a národní odlišnosti. Dlouhodobé zkušenosti naší země s rozvinutým systémem kolektivní péče v éře totality mluví jednoznačně proti. Stejně jako zájem rodičů o individuální péči. V kolektivních zařízeních jeslového typu jsou dnes dvě procenta dětí a tendence i zájem rodin je klesající.

Podobné cíle, které připomínají centrální plánování z dob komunismu, by měly být znovu promyšleny. Princip svobody a autonomie rodiny musí dostat přednost i před krátkodobými cíly politiky zaměstnanosti. Smysl rodiny spočívá také na zprostředkování hodnot ve výchově a přípravu

dítěte na vstup do společnosti. Politika Evropské unie musí tyto základní imperativy, stojící u samotné podstaty demokratické společnosti, respektovat. Takový požadavek přitom nemusí znamenat popření snahy harmonizovat rodinný a pracovní život.

Rodinná politika se v budoucnu nemůže stát předmětem jednání Společenství. Kde jinde, než právě zde je kolize s principem subsidiarity nejvíce patrná! To ostatně reflektuje i Lisabonská smlouva, která právě ve sféře rodinné politiky zpřísňuje podmínky legislativního procesu. Nicméně přesto nebo spíše právě proto je možné a nutné, aby všechna opatření, která jsou na úrovni EU přijímána, byla nahlížena i z hlediska rodinných politik. To je především úkolem členských států, jejich vlád, ale i národních parlamentů. I cíle ve sféře zaměstnanosti, antidiskriminace a volného pohybu osob lze tak posuzovat a proměňovat podle priorit rodinné politiky. Chce-li naše společnost přežít, nemá jiný výběr, než postavit silnou a funkční rodinu do centra své pozornosti!

Děkuji Vám za pozornost